

Микола Кузьмич
Надія Супрун-Яремко

НЕЗАБУТНІЙ ГОЛОС УКРАЇНИ (творчий портрет Зіновія Бабія)

У всі часи продуктивного існування цивілізацій їх поступ визначали яскраві талановиті особистості, які присвячували своє життя відданому служінню мистецькій справі, даруючи великий спадок і вартісну значущість своєї діяльності та творчості людям сущим і наступних поколінь. У сфері оперного співу такі особистості подібні до осейних комет, адже підкоривши найкращі театральні сцени світу, не зникають у вічності, лишаючи продуктивні сліди своєї діяльності не лише у фоно- і відеозаписах, але й в усних і письмових спогадах тих, хто їх чув, захоплювався, прагнув наслідувати. З однією з таких комет можна порівняти оперного і камерного співака європейського масштабу Бабія Зіновія Йосиповича (1935–1984), який, народившись на Львівщині, жив і творив в Україні й Білорусі у нелегкі часи панування радянської ідеології.

Мета, пов'язана з висвітленням творчого портрету видатного співака, завжди є актуальною, оскільки той, хто береться за цю справу, прагне охопити усі періоди діяльності митця, пізнати глибину і тонкощі його виконавської майстерності, яку досягав, долаючи труднощі та перипетії на складному шляху до визнання. Актуальність посилюється ще й відсутністю як в Білорусі, так і в Україні монографій, розгорнутих дослідницьких статей, мемуарної літератури та опублікованої епістолярної спадщини співака як «зразкового білоруського тенора» українського походження, котрий більшу частину свого короткого 49-річного життя працював на сценах оперного театру та філармонії Білорусі.

Прагнучи якомога повніше висвітлити життєвий і творчий шлях Зіновія Бабія в контексті радянської соціальної і культурної дійсності періоду другої половини 1950-х – першої половини 1980-х років, ми спираємося на джерельну базу, яку складають: друкована література (часописи, відгуки в газетах, словниково-довідкові видання), аудіо- і відеодиски, інформація з електронного ресурсу та отримана від окремих людей. На жаль, в нечисленних друкованих джерелах, переважно у вигляді газетних невеликих статей, факти з життєвої і творчої біографії повторюються без суттєвої спроби їх професійного аналізу, а архів митця знаходиться в Білорусі і є поки що недоступним для дослідників. Певну цінність щодо фактології мають два відео-документи: зроблена львівським журналістом Валерієм Кириченком програма «*Великі тенори ХХ ст. Зіновій Бабій*», записана 21 січня 2004 року у Львівському історичному музеї, та авторська програма Олександра Домарацького «*Свет далёкой звезды*», що того самого року прозвучала на телеканалі «ЛАД» Белтелерадіокомпанії. Отже, відсутність цільного дослідження про творчий шлях великого митця, обмежена кількість важливих фактів з його біографії, спроба здійснити акцент на аналізі його оперного і концертно-вокального репертуару в усій цілісності й хронологічної послідовності дають підстави стверджувати, що наш нарис, можливо, є першим в його закінченому варіанті і стане корисним для майбутніх дослідників.

Зіновій Йосипович Бабій народився 27 січня 1935 року в селі Підсадки Пустомитівського району Львівської області в сім'ї Йосипа Гавриловича та Марії Томівни, любителів та поціновувачів музики. Батько Зіновія, маючи добрий голос і музикальний слух, був співаком церковного хору. Полюбуючи жанр опери, він неодноразово пішки долав 20 кілометрів до Львова, щоб потрапити на виставу оперного театру. Наприкінці війни батько придбав патефон і платівки із записами великих співаків, з-поміж імен яких найулюбленішими для усіх членів родини стали Федір Шаляпін, Енріко Карузо, Тітто Руффо, Маріо Ланца, Соломія Крушельницька, Борис Гмиря, Михайло Гришко, Іван Козловський, Іван Паторжинський, Марія Литвиненко-Вольгемут. Дім Бабіїв був одним з перших у селі, де з'явився патефонний пристрій і тому послухати звучання українських та російських народних пісень і романсів, арій з опер італійських композиторів і навіть цілих опер приходили деякі селяни-любителі співу. «Патефонне» виконання славетних співаків юний Зіновій, який з дитинства мріяв стати артистом, уважно слухав і залюбки відтворював, чим викликав велике задоволення рідних та близьких. Із спогадів матері Марії відомо, що вже шестимісячним її син іноді слідом за дідом, який замість колискової наспівував онуку українську народну пісню «*Віють вітри...*», бурмотів її разом з ним. Як згадує молодший брат Володимир, коли малий Зіновій пас корів, він залюбки співав, і ті, хто його почули, збігалися на дивовижний дитячий голос, який хлопець удосконалював у місцевого священика.

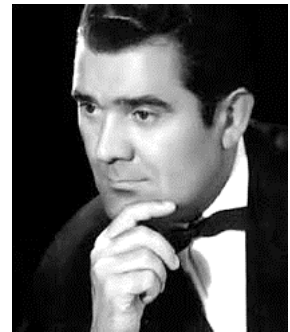
Перші роки навчання у школі співпали з воєнним лихоліттям. Ось чому Зіновій вчився, як і його ровесники, з перервами. Після закінчення в 1950 р. Поршнянської семирічної школи він кілька місяців був учнем у столяра, а потім почав вчитись у Львівському технікумі радянської торгівлі, щотижня приїжджаючи до рідного села за продуктами. Як згадує брат Володимир, якое одного зимового дня Зіновій, чекаючи поїзда, сильно перемерз і захворів на двостороннє запалення легень. Батьки ледве врятували сина, доставши сильні антибіотики, проте невдовзі у хлопця розвився ревмокардит, на що лікарі не звернули уваги. Ця хвороба проявилася пізніше і мала рокові наслідки, спричинивши складне операційне втручання на серце, що сталося за 5 років до передчасної смерті співака у віці 49 років.

Після тяжкої хвороби Зіновій залишив технікум, влаштувався на роботу в одну з Львівських ремонтних контор, а невдовзі став готуватися до вступу в музичне училище. Причиною такого рішення стало те, що на квартирі рідного дядька, де юнак посилювався, мешкав педагог-бандурист Львівського музучилища Петро Колбін, який допоміг йому придбати бандуру, навчив грати на ній і не тільки розпізнав потужний голос Зіновія, але й наполіг на його подальшому навчанні в музичному закладі. Додамо, що співак мав «нестандартний», неопізнаний голос і тому, вступивши до музучилища, не сразу міг знайти «свого» викладача і продовжував деякий час, як і раніше, співати високим басом.

Роки навчання у Львівському музичному училищі (1951–1954) під орудою талановитого педагога Петра Колбіна стали основою професійної вокальної школи, а теплі відносини з викладачем збереглися на довгі роки. Одразу після закінчення училища почалось інтенсивне творче життя, коли дев'ятнадцятирічний Зіновій став солістом Ансамблю пісні й танцю Прикарпатського військового округу, де почав кар'єру, співаючи басом на сценах багатьох міст Західної України.

З перших же виступів молодий соліст звернув на себе увагу публіки, а незабаром до його шанувальників приєднався командувач округом, маршал Радянського союзу Іван Конєв. За порадою маршала, який наполягав на продовженні навчання Зіновія в консерваторії, а пізніше за його розпорядженням, у 1957 році молодий соліст був достроково звільнений з лав збройних сил СРСР, після чого почався київський період його творчості.

Після демобілізації Зіновій Бабій поїхав до Москви з метою вступити до Великого театру і консерваторії. Так сталося, що оперна трупа театру на той час була на гастролях, а в консерваторії, у зв'язку з фестивалем молоді і студентів, вступні іспити відбулися раніше, і тому артист, скориставшись порадою соліста Сергія Козака, виїхав до Кисва на прослуховування в театрі опери та балету ім. Т. Шевченка. Після прослуховування З. Бабій отримав посаду соліста театру і одночасно став студентом столичної консерваторії. Так, завдячуючи випадку, відбувся дебют 22-річного артиста в опері П. Чайковського «*Пікова дама*», де він майже «провально» виступив у другорядній партії Розпорядника. Засмучений невдалим дебютом, Зіновій вирішив, що його кар'єра обірвалася, майже не почавшись. Проте несподівано молодого співака підтримав 54-річний Борис Гмиря, підійшовши до нього після вистави, в якій він також брав участь, і, згадавши, що в нього дебют був ще гірший, напроочив Зіновію славне майбутнє.

Так і сталося. В Київському театрі З. Бабій з успіхом виконував кращі тенорові партії в операх «*Кармен*» Ш. Бізе, «*Сільська честь*» П. Масканьї, «*Запорожець за Дунаєм*» С. Гулака-Артемовського, «*Пан Твардовський*» О. Верстовського, «*Приборкання норовливої*» В. Шебалина. В період 1957–1959 років він підготував партії Родамеса в «*Аїді*», Манріко в «*Трубадурі*» та герцога в «*Ріголетто*» Дж. Верді, Рудольфа в «*Богемі*» і Каварадоссі в «*Тосці*» Д. Пуччіні. Київська публіка швидко оцінила красивий голос співака, і він став її улюбленцем. Тими ж роками молодий вокаліст вчиться у Київській консерваторії ім. П. Чайковського в класі народної артистки СРСР Зої Гайдай. Однак консерваторію він не закінчив через непорозуміння із завідувачкою кафедри сольного співу. За спогадами брата, відсутність офіційної вокальної освіти не завадили Зіновію стати кращим на той час тенором СРСР. І це тому, що він мав не лише геніальний Божий дар до співу, але й величезну самодисципліну, вміння професійно працювати, досягати високої мети, презентувати свій талант по-максимуму. Працюючи в Києві, молодий співак багато гастролював, співаючи в оперних театрах Австрії, Болгарії, Угорщини. Після кожного виступу він отримував запрошення від імпресарію цих театрів, але не погоджувався на них, очевидно, мріючи співати на рідній Галичині.

Наприкінці 1959 року Зіновій Бабій повернувся до Львова, де упродовж 1960–1963 рр. був провідним солістом театру опери та балету ім. І. Франка. Під орудою Стефана Турчака співак успішно виконував партії Родамеса і Хосе з українською мецо-сопрано Ренатою Бабак, яка згадує про Зіновія у своїй книзі спогадів «*Життя як мрія*». Авторка книги пише, що Зіновій, якого львів'яни називали «*молодим Карузо*» і пророкували світову славу, пройшов відбірний конкурс на участь у фестивалі

молоді в столиці Фінляндії Гельсінкі, але туди так і не поїхав: його зняли з трапу літака, не пояснивши причини. Також йому без пояснення було відмовлено в роботі у Великому театрі в Москві. В чому ж він провинився перед владою? На нашу думку, це пояснюється тим, що співак народився на Львівщині, і його, як і кожного свідомого галичанина, підозрювали в проукраїнських настроях. А головне, батько співака свого часу відбув ув'язнення в таборах на Печорі за підтримку бійців УПА.

У Львівському театрі Зіновій Бабій співав всі провідні партії в операх західноєвропейських композиторів, зокрема, Каніо і Пролога (баритон) в *«Паяцах»* Р. Леонкавалло, Рудольфа в *«Богемі»*, Каварадоссі у *«Флорії Тосці»*, Пінкертона в *«Чіо-Чіо-сан»* Дж. Пуччіні, також партії в операх Дж. Верді: Герцога в *«Ріголетто»*, Радамеса в *«Аїді»*, Манріко в *«Трубадурі»*. За згадкою народного артиста України В. Д. Ігнатенка, який у 1964 р. став артистом Львівського театру опери та балету, З. Бабій за чотири дні до постановки опери *«Чіо-Чіо-сан»* вивчив партію Пінкертона українською мовою і виконав її, замінивши усіх чотирьох колег-тенорів, виконавців цієї партії, які захворіли, і жоден з них не міг виступити в цій ролі. В. Д. Ігнатенко додає, що З. Бабій знав на той час лише останню арію Пінкертона, яку співав на концертах італійською мовою.

Львівський журналіст Валерій Кириченко, автор програми *«Великі тенори ХХ ст. Зіновій Бабій»*, записаної 21 січня 2004 року у Львівському історичному музеї, починає цю програму твердженням, що З. Бабій – великий майстер бель канто, тенор, якому не було рівних у світі. Далі він наголошує на тому, що львівські чиновники від культури того часу зробили співака невиїзним і на його бажання виїхати на гастролі за кордон делікатно давали зрозуміти, що йому не варто покидати країну, де у артистів є багато справ. З цієї самої причини Зіновію Бабію було відмовлено виїхати на стажування в театр La Scala, яке рекомендував йому сам Іван Козловський, мовлячи про нього: *«Талант і дар Зіновія Бабія – беззаперечні. Він, його голос – державна цінність»*.

За словами тих людей, які добре знали співака, З. Бабій мав незалежний характер, не любив ходити по кабінетах чиновників, що шкодило його кар'єрі. Як приклад В. Кириченко згадує про такий випадок, що стався в Мінську. Після прем'єри опери *«Отелло»* Дж. Верді за лаштунки сцени прийшов міністр культури, щоб привітати співака, якого на той момент на місці не було. Коли ж його покликали, міністр звернувся до нього з такими словами: *«Молодець, добре співав»*, на що З. Бабій відповів: *«Я завжди так співаю. Якби ви частіше ходили в Опери, ви би про це знали. Взагалі на брудершафт я з вами не пив»*.

Початок 1960-х років для Львівського оперного театру визначився припливом молодих творчих сил, а також співаків та музикантів старшого покоління, що сприяло розвитку Зіновія Бабія як оперного артиста. В 1961 р. він виїхав до Болгарії на Перший міжнародний конкурс молодих співаків, на якому витримав тільки перший тур. Проте відразу після конкурсу його запросили у Варну – заспівати партію Радамеса в *«Аїді»* на одній сцені з італійською примадонною Оленою Ніколаї, яка виконувала роль Амнеріс. Дізнавшись, що їй належить співати з «хлопчиськом» з Радянського союзу, що не дійшов навіть до фіналу вокального конкурсу, солістка *«Ла Скала»* не прийшла на першу репетицію. Але після спільної роботи й успішного

виступу на згадку про виставу вона подарувала Зіновію Бабію фотографію з дедикацією: «Кращому Радамесу – Олена Ніколаї».

У 1962 р. Бабій дебютує на сценах Кіровського (тепер Маріїнського) у Ленінграді і Великого в Москві театрів в опері «Аїда» і отримує запрошення на роботу в ці театри. Однак мрією співака була партія Отелло в однойменній опері Дж. Верді. Дізнавшись про плани режисера та художнього керівника Мінської опери Дмитра Смолича поставити цей твір, З. Бабій приймає запрошення білоруського театру. Прощальний оперний вечір у Львові склався з виконання З. Бабієм арій з веристських опер «Сільська честь» і «Паяци». В «Паяцах» співак взяв на себе ще й виконання партії Прологу, написаного для баритона. Вечір за участю кумира львівської публіки транслювався на Театральну площу і довколишні вулиці міста. Так своєрідно З. Бабій заклав львівську «сторінку» своєї творчої біографії і сміливо відкрив нову «сторінку» – Мінського періоду.

Упродовж 1963–1978 рр. доля співака була пов'язана з Білоруською оперою. Це період успіху в кар'єрі та змінами в особистому житті. 1962 року З. Бабій взяв шлюб зі Стеллою Степанівною, а у березні 1963 році у подружжя народжується син-первісток Ігор (тепер – співак-тенор). В квітні цього року з тріумфом відбувається прем'єра довгоочікуваної, з головним режисером Д. Смоличем і виконавцем головної партії Зіновієм Бабієм, опери Дж. Верді «Отелло». Прем'єра вистави із З. Бабієм мала тріумфальний успіх, після чого почався стрімкий злет його як оперного, а пізніше і камерного співака. Зауважимо, що Московський Великий театр опери та балету поставив «Отелло» через 15 років після Мінської прем'єри, у 1978 р., і головну партію в ній виконав 39-річний тенор Володимир Атлантов. Судячи по відеозапису цієї вистави, виконання партії Отелло В. Атлантовим відрізняється від її виконання Зіновієм Бабієм. По-перше, лірико-драматичний голос В. Атлантова, як нам здається, схильний більше до лірики, ніж до драми, тим більше драми шекспірівського напруження. По-друге, З. Бабій, як співак з сильним голосом і актор драматичного амплуа, був більш переконливим у створенні трагічної ситуації в останньому акті опери. По-третє, Бабію на час виконання було 28 років, коли він горів молодечею силою, шаленою завзятістю, шляхетною відповідальністю дебютанта прем'єрної вистави, що разом і визначило неперевершеність його у виконанні дуже складної вокально-сценічної партії Отелло.

Новими партіями, які після «Отелло» співав у Мінську Зіновій Йосипович, були Герман у «Ліковій дамі» П. Чайковського, молодий Фауст в опері «Фауст» Ш. Гуно, а пізніше – практично всі тенорові партії в операх, що йшли на сценах Білоруського, а також усіх інших радянських театрів.

Окрім участі в оперних виставах Мінського театру, З. Бабій вів активну концертну діяльність, здійснював записи на радіо, випустив (без гонорару) диски-гіганти, гастролював по країні і за кордоном. Серед зарубіжних країн він виступав в Австрії, Англії, Болгарії, Угорщині, Німеччині, Канаді, Іспанії, Польщі, Швеції, Фінляндії, Франції, США, Румунії, Югославії, Японії. У 1963 р. відбувся перший сольний

Зіновій Бабій в ролі Отелло

концерт співака в залі ім. П. Чайковського в Москві. Ось що писав у ті дні журнал «Советский Союз»: «... 2500 квитків були розпродані протягом кількох годин. Так зустріла Москва перший сольний концерт 28-річного співака Зіновія Бабія. Шумний і заслужений успіх артисту принесли надзвичайно гарний за тембром і потужністю голос, неабиякі сценічні дані».

Отже, Зіновій Бабій до свого тридцятиріччя став чи не єдиним оперним солістом, який виступав на всіх оперних сценах Радянського союзу. Крім оперної класики, він проявив себе яскравим камерним виконавцем, про що свідчать 18 різностильових сольних програм, які склалися з творів композиторів різних епох, зокрема бароко, класицизму, романтизму, веризму, а також з неаполітанських та українських пісень. Того самого 1963 року співак отримує почесне звання Заслуженого артиста БРСР, а через півроку (!) – Народного артиста БРСР. У наступному, 1964 році Бабій знов виступає з сольними концертами в Москві, де в той самий час відбувалися гастролі Міланського театру «La Scala». Почувши виступ білоруського співака, керівництво театру запросило його взяти участь в операх Дж. Верді «Аїда», «Трубадур» і «Ріголетто» під час його гастролей по Іспанії та Португалії. Проте, на офіційному рівні було зроблено все, щоб на ці гастролі З. Бабій залишився «невїзним». Відомо, що на міністерство культури СРСР неодноразово приходили заявки на співака з Лондона, Буенос-Айреса та інших міст світу, але ці заявки не обнародувались, ховалися під сукно, адже білоруські «чиновники від культури» боялися, що Бабій не повернеться назад.

Самовіддана діяльність З. Бабія як оперного і камерного співака, а також пережита в ранній юності хвороба, що призвела до прихованого ревматизму серця, відбилися на його здоров'ї. Незважаючи на те, що співак, як міг, скорочував запланований гастрольний графік, в 1975 році, сорокарічним, він був вимушений, за офіційним вердиктом лікарів, залишити оперну сцену. Адже виступи в оперних спектаклях могли призвести до непоправного. Однак З. Бабій пішов на компроміс, помінявши оперну сцену на філармонію. У 1978–1984 роки, які, на жаль, стали останнім періодом його життя і творчості, співак виконував концертні програми не лише в Білоруській філармонії, але й і на сценах різних міст СРСР, зокрема й України.

Білоруський хірург, професор Цукерман, в квітні 1979 р. зробив співакові складну операцію на відкритому серці. Після цілого року реабілітаційного періоду З. Бабій повернувся на сцену. У сезоні 1980–1981 років, ризикуючи життям, він влаштував прощальний виступ на оперній сцені Державного Академічного Великого театру БРСР, виконавши партію Турідду в опері П. Масканьї «Сільська честь». На цій виставі, на випадок «швидкої допомоги», були присутні хірурги, які його оперували і переживали за життя співака. Проте сильна воля і характер митця та висока ідея, якою він керувався, сприяли подоланню всіх страхів і успіху вистави. Голос співака звучав так, як він мав звучати в останній раз, – неперевершено й прекрасно. Вирішивши перейти на педагогічну роботу, З. Бабій 1981 року екстерном закінчив Білоруську консерваторію, став викладачем вокалу в Мінському інституті культури і лише епізодично гастрював по країні. На цей час він був настільки визнаним та улюбленим співаком, що послухати його приїжджали з різних куточків СРСР, що надавало йому бажання і силу до життя і натхненної праці в мистецтві. Душу і серце кожного небайдужого слухача хвилювали м'який, польотний, красивого тембру

голос співака, що рівно й якісно звучав у всіх регістрах, його безмежна музикальність, величезний артистичний досвід і месіанська відданість професії митця. На нашу думку, у свої 49 років З. Бабій був більше артистом, ніж філософом, адже не зміг на фізичному рівні усвідомити, що його життя може обірватися в будь-який момент, тому необхідно було обмежити себе як митця, аж до аскетизму, і не віддаватися мистецтву так, як це було раніше. Але так не могло статися, і дивовижна ліра співака передчасно замовкла разом із зупиненням його виснаженого серця. Це сталося 27 липня 1984 року, незадовго до п'ятдесятирічного ювілею. Похований був геніальний українсько-білоруський Орфей – Зіновій Йосипович Бабій – за межами своєї Батьківщини – на Мінському кладовищі.

В рідному селі З. Бабія – Підсадки Пустомитівського району Львівської області – на будинку, де народився співак, за ініціативою вірного друга дитинства Петра Михайловича Адермаха у жовтні 1990 року була встановлена меморіальна дошка, а його ім'ям названо вулицю у м. Пустомити. У 1995 році на честь 60-річчя від дня народження співака у Мінську відбувся міжнародний фестиваль тенорів імені Зіновія Бабія. Львівська опера у 2000 р. скромно відзначила 65-річний ювілей свого краянину встановленням великого портрету в гримерній. А через 5 років, 27 січня 2005 р., в день, коли співаку виповнилось би 70, Національний академічний театр опери в Мінську присвятив цій даті виставу «Аїда». До 75-річчя від дня народження (2010) Білоруська опера поставила «Трубадур» Дж. Верді, а до 80-річчя (2015) – оперу «Паяци» Р. Леонкавалло. Остання подія, пов'язана з відзначенням цієї дати, ознаменувалась влаштуванням Білоруською філармонією великого гала-концерту «O, *sole mio*» за участю провідних солістів, лауреатів конкурсів та Національного оркестру Білорусі ім. І. Жіновіча. Також відбулася презентація подвійного диску з записами найкращих оперних арій і неаполітанських пісень у виконанні Зіновія Бабія. На жаль, Україна і Росія на цей ювілей не відгукнулися жодними заходами.

* * *

Оперна діяльність Зіновія Бабія почалась 1957 року в Київському театрі виконанням другорядної ролі Розпорядника в опері П. Чайковського «Лікова дама». І хоча дебют співака був майже провальним, підтримка Б. Гмірі виявилася влучною і пророчною, адже співак, згадавши про свій невдалий дебют, передбачив тріумфальне майбутнє Бабія. Маючи сильний голос повного діапазону і яскравого тембру, потужний артистизм, чудові зовнішні дані, а також природну музикальну пам'ять і вміння працювати, співак за три роки київського оперного періоду взяв участь в 11 оперних виставах, з них у восьми – в головних партіях. Перший успіх в Київській опері і визнання публіки прийшли з прем'єрним виконанням партії Хосе в опері Ж. Бізе «Кармен». Розуміння драматургії сюжету твору, переконлива гра, якою співак творив образ Хосе – від щасливого закоханого юнака до невільного убивці, – усе це побачили й почули глядачі й високо оцінили неабиякий талант 22-річного Зіновія Бабія. Ось чому після першої же вистави співак став справжнім улюбленцем столичної публіки.

Можна твердити, що як вокаліст і актор З. Бабій так захоувався в образ героя, партію якого виконував, настільки глибоко вживався в нього і переконливо відтворював, що важко сказати, якою найулюбленішою була його оперна роль упродовж

усіх періодів діяльності на сцені. Співак був привабливим в ліричній ролі Андрія в опері *«Запорожець за Дунаєм»*, пустотливо-безпечним, виконуючи партію Герцога в *«Ріголетто»*, ніжно-трагічним у розвитку образу суперечливого Рудольфа в *«Богемі»* Пуччіні. Складний, по-середньовічному путаний сюжет з викраданням, спаленням, отруєнням, стратою привабив З. Бабія драматичними колізіями, в розв'язанні яких повною мірою він міг виявити безмежні можливості свого голосу в партії поетабарда Монріко в опері *«Трубадур»*, яка вважається однією із найтрагічніших в оперній спадщині Дж. Верді. Вочевидь, що роль Манріко, що стала «предтечею» трагічної партії Отелло в пізній опері композитора наприкінці його творчості, утвердила співака в майбутньому успішному її виконанні на будь-якій оперній сцені.

Справжнім досягненням З. Бабія стало виконання головних партій у двох пізніх Вердівських операх – Радамеса в *«Аїді»* і Отелло в однойменній виставі. Радамес співака – це багатогранний образ, який вмістив у себе мужність воїна-полководця вартової служби єгипетського війська в ефіопсько-єгипетській війні, і чоловіка, готового віддати життя в ім'я високого кохання. Ще трагічнішим є полководець венеціанської армії, мавр Отелло, створення сценічно-оперного образу якого було мрією Зіновія Бабія чи не з дитячих років, коли вперше почув арії Отелло з платівки батькового патефону і почав наспівувати їх несформованим високим голосом. Очевидно, хлопця вразили і назавжди підкорили голоси великих італійських майстрів першої половини ХХ ст. – Енріко Карузо (Отелло) і Тітто Руффо (Яго) у виконанні дуету з опери Дж. Верді.

Лірико-драматичний образ, який особливо приваблював молодого З. Бабія, розкрився ним в одноактній опері П'єтро Масканьї *«Сільська честь»*, котра, зазвичай, ставилась в радянських оперних театрах в один вечір з оперою Р. Леонкавалло *«Паяци»*. Роль сіцилійського сільського хлопця Турідду співак відтворював зі справжнім темпераментом зраженого, якого не дочекалась його наречена Лола, що і послужило створенню конфліктної ситуації, котра закінчилась трагічною загибеллю головного героя.

Особливістю створення драматичного образу Каніо в опері Р. Леонкавалло *«Паяци»* стало те, що співак продемонстрував унікальні можливості свого голосу, виконавши Пролог баритоном, а далі продовживши співати партію Каніо драматичним тенором, викликавши захоплення не лише слухачів, але й своїх партнерів по виставі, які оцінили неабиякий артистизм молодого таланту.

В трьох операх Дж. Пуччіні – *«Богема»*, *«Тоска»*, *«Мадам Батерфляй»* (*«Чіо-Чіо-сан»*) – З. Бабій створив неповторні образи, відповідно, Рудольфа, Каварадоссі та Пінкертон завдяки сильному драматичному голосу, переконливому трактуванню партій та артистизму. Особливо це стосується сольних арій, де співак повною мірою міг розчинитися в стилі справжнього італійського *bel canto*, про що свідчать записи таких арій, як *«Che gelida manina»* (*«Богема»*, Рудольф), *«Recondia armonia»* і *«E lucevan le stell»* (*«Тоска»*, Каварадоссі), *«Addio, fiorito asill»* (*«Мадам Батерфляй»*, Пінкертон). Слухаючи ці арії у виконанні Зіновія Бабія, здається, що його голос наповнений усіма тембровими фарбами, якими може обдарувати природа людину, і безмежними можливостями вільно та з натхненною насолодою ними користуватися, підкоряючи серця тих, хто цей голос чує.

Багатогранний образ Фауста створив виконавець в однойменній опері Шарля Гуно. В першій дії – це старіючий вчений, який переконався, що його вчення марне, адже він не пізнав радощів кохання і тому проклинає науку та віру (арія «*Rien! En vain j'interroge*»). Зовсім по-іншому, дзвінко і молодо звучить голос співака в каватині «*Salut, demeure chaste et pure*» в третій дії опери. Тривожно, без всякої надії на те, що він допоможе Маргариті вийти із тюрми, співає З. Бабій разом з виконавицею ролі Маргарити дует «*Oui, c'est toi que j'aime*».

В опері П. Чайковського «*Лікова дама*» драматичний образ одержимого ідеєю «трьох карт» Германа співак творить в розвитку – від споглядача за грою в картярському домі до божевільного гравця, який бачить в третій карті «туз» обличчя старої графині і здійснює акт самогубства, силою просвітленого розуму повторюючи ім'я загубленої ним Лізи. На нашу думку, співак з винятково темпераментною сценічною вдачею створив фатальний образ російського Германа, котрий по силі трагедійності близький до образу італійського Отелло.

Опера С. Танєєва «*Орестея*», одна з провідних в репертуарі Білоруського оперного театру, була близькою до творчого «я» З. Бабія трагедійністю сюжету, розкритого старогрецьким драматургом Есхілом, і співак з повною віддачею поставився до участі в ній в головній ролі Ореста, сина царя Агамемнона, переможця в Троянській війні, і Клітемнестри, яка разом з коханцем Егістом вбиває свого чоловіка. Як завжди, коли З. Бабій брався за виконання провідної ролі у виставі трагічного змісту, він прагнув створити цільний образ героя, переконливо, на *crescendo* розвиваючи його в контексті психологічно складного сюжету. Таким був «його» Орест, який, вирішивши помститися за вбивство батька матір'ю Клітемнестрою, вбиває її, за що переслідується фуріями Евменідами, і тільки Аполлон і Афіна, визнавши справедливість вчинку Ореста, знімають з нього прокляття.

1968 року в оперному театрі Білорусі відбулася прем'єра національної опери «*Олеся*» Євгена Тікоцького, поставлена в п'ятій редакції. В основі сюжету опери, написаної у 1944 році, лежать відносини закоханих Сергія та Олесі на тлі партизанської боротьби під час Другої світової війни. В історії постановок цієї класичної білоруської опери З. Бабій лишився першим і найкращим виконавцем ролі Сергія. Співак створив чудовий лірико-героїчний образ героя, що особливо запам'ятався слухачам по двох дуетах – з першої і третьої дій.

Зіновій Йосипович багато і натхненно працював над вокально-камерними творами, формуючи великий концертний репертуар, що включав романси М. Глінки, П. Чайковського, С. Рахманінова, Ф. Шуберта, Р. Шумана, Й. Брамса, арії з опер західноєвропейських, польських, російських та українських композиторів, які він співав мовою оригіналу, також старовинні російські, українські та білоруські романси і пісні, зразки духовної музики XV–XVIII століть. На концертах старовинної музики З. Бабія духовні твори звучали з органом, а неаполітанські пісні, романси сучасних європейських композиторів, зокрема українських і білоруських, – з симфонічним оркестром

або фортепіано. Зіновій Бабій мав 18 сольних програм із творів різних стилів і прагнув виконувати їх автентично, спираючись як на блискучу художню інтуїцію, так і на знання цих стилів. Особливо інтенсивним була діяльність митця як виконавця концертно-камерного репертуару в післяопераційний період (1980–1984), що було зумовлено забороною лікарів виходити на сцену оперного театру. Співак і сам розумів ризикованість кожного виходу на концертну сцену і тому обачливо ставився до творчої віддачі під час виконання сольного твору. Тим, кому пощастило у цей короткий період почути живе виконання З. Бабія – будь то в містах України чи тодішнього СРСР, на все життя запам'яталися неповторний оксамитовий тембр його голосу, високе інтелектуальне й проникливо-душевне виконання, велична й красива постаць та трагічно-задумливий погляд великого Майстра.

У нашому нарисі зроблена спроба охопити усі основні життєві та творчі періоди *«зразкового білоруського оперного співака»* українського походження (уродженця Львівської області), що прославився не так на Батьківщині, як за її межами, також заглибитися в майстерність і внутрішній світ митця, його незламне бажання і непереборну волю співом і акторською грою творити на сцені незабутні образи. Найціннішим, на нашу думку, стало віднаходження аудіо- та відеозаписів, які дали можливість переконатися в беззаперечному таланті цього співака, якого природа наділила неповторної краси драматичним тенором і яскравими артистичними даними. Його становлення як оперного співака відбувалось упродовж двох років на сцені Київського оперного театру, а з 1959 року – у Львові, де він став провідним солістом театру опери та балету ім. І. Франка. В репертуарі З. Бабія було 18 оперних партій, які він успішно виконував в Україні та за її межами, гастролуючи Болгарією, Угорщиною, Австрією та іншими країнами світу. Незважаючи на велике розмаїття театральних образів, співаку вдавалося переконливо втілювати кожний з них не тільки своїм унікальним голосом, а й акторською грою. Ліричний образ Андрія в опері *«Запорожець за Дунаєм»*, пустотливо-безпечний Герцог в *«Ріголетто»*, суперечливий Рудольф в *«Богемі»*, трагічний поет-бард Манріко в *«Трубадури»*, хоробрий та відважний Радамес в *«Аїді»* – це далеко не всі образи, які З. Бабій блискуче творив на оперних сценах. Так, сценічно-оперний образ Отелло в однойменній виставі Дж. Верді і досі вважається одним із найяскравіших і найпереконливіших у його творчості. Про неперевершене виконання З. Бабієм камерно-вокального репертуару на сценах різних країн свідчать численні відгуки в пресі. За оцінками тогочасних критиків, його голос порівнювали з найвидатнішими співаками світу Т. Руффо і Е. Карузо.

Незважаючи на різні перипетії, що траплялися у житті, Зіновій Бабій заявив про себе як цілеспрямований, наполегливий і досконалий у співі й акторській грі митець, адже за яку б партію-роль не брався, він доводив її до найвищого виконавського рівня. В цьому можна пересвідчитися, послухавши збережені записи, оскільки, ще раз надамо, друкованих монографій і критичних статей про творчість З. Бабія, які б мали наукову вартість, не має.

Підсумовуючи сказане вище, можна додати, що завдяки непереборному бажанню співочої і акторської самореалізації, Зіновій Йосипович Бабій досяг, на нашу думку, вершинного результату, який приніс йому визнання і на рідній Батьківщині, і в Білорусії, де він пропрацював більшу частину свого життя. Сумно усвідомлювати, що нашого земляка, співака, артиста люблять і пам'ятають далеко за межами

країни, в той час, коли на Батьківщині його ім'я багатьом невідомо. Хочеться вірити, що викладена в нарисі інформація стане вартісною «цеглинкою» для науковців-музикантів, які займаються пошуками та дослідженням призабутих імен, та й для всіх, хто шанує мистецтво співу.

ХРОНОГРАФ

життєдіяльності Зіновія Йосиповича Бабія (1935-1984):

- 1935, 27 січня** – народився в селі Підсадки Пустомитівського р-ну Львівської обл.
- 1951-1954** – навчання у Львівському музичному училищі у педагога Петра Колбіна.
- 1954-1957** – робота солістом ансамблю пісні й танцю Прикарпатського військового округу, гастролі у багатьох містах Західної України.
- 1957 р.** – дострокове звільнення з лав збройних сил СРСР.
- 1957-1960** – робота солістом Київського театру опери та балету ім. Т. Г. Шевченка. Виконання тенорових партій в операх «*Пікова дама*» П. Чайковського, «*Кармен*» Ж. Бізе, «*Сільська честь*» П. Масканьї, «*Запорожець за Дунаєм*» С. Гулака-Артемовського. Успішні гастролі в Австрії, Болгарії. Угорщині.
- 1957-1959** – навчання в Київській консерваторії ім. П. Чайковського в класі народної артистки СРСР Зої Гайдай.
- 1959** – повернення до Львова.
- 1960-1963** – робота провідним солістом Львівського театру опери та балету ім. І. Франка. Виконання партій Радамеса в «*Aïda*» Дж. Верді і Хосе в «*Кармен*» Ж. Бізе під орудою Стефана Турчака.
- 1961** – участь в першому Міжнародному конкурсі молодих співаків в Болгарії (витримав перший тур). Виконання партії Радамеса в «*Aïda*» з італійською примадонною театру «*La Scala*» Оленою Ніколаї (м. Варна).
- 1962** – дебют на сценах Маріїнського (Ленінград) та Великого (Москва) театрів в опері «*Aïda*». Відмова від запрошень на роботу в цих театрах.
- 1963** – згода на запрошення бути солістом Білоруського театру опери та балету. Участь у прем'єрній постановці опери «*Отелло*» Дж. Верді. Народження сина Ігоря (зараз співак-тенор цього театру). Сольний дебют в концертному залі імені П. Чайковського у Москві.
- 1963-1978** – робота в оперному театрі Мінська, активна концертна діяльність, записи на радіо, випуск дисків-гігантів, гастролі по містах СРСР, Австрії, Німеччини.
- 1964** – одержання почесного звання Народного артиста БРСР. Сольні концерти в Москві, гастролі в Міланському театрі «*La Scala*», також в Іспанії та Норвегії (опери «*Aïda*», «*Трубадур*», «*Ріголетто*» Дж. Верді).
- 1971** – скорочення напруженого гастрольного графіку у зв'язку із хворобою серця.
- 1975** – вимушене залишення оперної сцени.
- 1978-1984** – концертна діяльність як камерного співака в Білоруській державній філармонії, гастролі по містах СРСР.

1979, квітень – складана операція на відкритому серці.

1980 – прощальне виконання партії Турідду в опері «*Сільська честь*» П. Масканьї в оперному театрі БРСР. Закінчення екстерном Білоруської консерваторії, початок роботи викладачем вокалу в Мінському інституті культури. Періодичні гастролі по країні.

1984, 27 липня – відхід у вічність через серцевий напад.

2005, 27 січня (на честь 70-річчя від дня народження) – вистава опери «*Aida*» в Національному академічному театрі опери та балету в Мінську в пам'ять народного артиста Білорусії Зіновія Бабія.

Перелік оперних партій Зіновія Бабія:

1. Розпорядник («*Пікова дама*» П. Чайковського).
2. Кравець («*Приборкання норовливої*» В. Шебаліна).
3. Хосе («*Кармен*» Ж. Бізе).
4. Каніо («*Паяци*» Дж. Леонкавалло).
5. Турідду («*Сільська честь*» Р. Масканьї).
6. Герцог («*Ріголетто*» Дж. Верді).
7. Манріко («*Трубадур*» Дж. Верді).
8. Радамес («*Aida*» Дж. Верді).
9. Отелло («*Отелло*» Дж. Верді).
10. Каварадоссі («*Тоска*» Дж. Пуччіні).
11. Рудольф («*Богема*» Дж. Пуччіні).
12. Пінкертон («*Мадам Баттерфляй*» («*Чио-Чио-сан*») Дж. Пуччіні).
13. Фауст («*Фауст*» Ш. Гуно).
14. Герман («*Пікова дама*» П. Чайковського).
15. Андрій («*Запорожець за Дунаєм*» С. Гулака-Артемівського).
16. Петро («*Наталка Полтавка*» М. Лисенка).
17. Орест («*Орестея*» С. Танєєва).
18. Сергій («*Алеся*» Є. Тікоцького).

